

France Bevk: Poberinka Rezi

1.

Po jesenskem dežju je zapihal mrzel veter. Nebo se je zjasnilo, v ulice je zanesel veter oblake prahu, v ljudi je zavelo zdravje. Rdeče pisana zarja jih je vabila na ceste, v šumeče liste orumenelih kostanjev, v rjavo pokrajino in mavrično luč neba. V gostilnah so točili mošt.

Bil je z vonjem prepojen večer, ura je odbila deseto. Učitelj Križaj je meril pot domov. Po svoji vnanjosti neoporečen človek, je kazal največji red od čevljev do kravate; obrita brada in počesani lasje so bili vedno enaki, zjutraj in zvečer, ob začetku in na koncu tedna. Nekoliko rdeč, debeluhast celó, je imel rdeče obrobljene oči, ki mu niso ustvarjale izraza prijaznosti. Smejal se je redko, navadno se je samo smehljal. Njegov značaj je bil trpko resen; ni mu dopuščal, da bi svojim čuvstvom zrahljal vajeti. Nasproti vsakemu človeku je pokazal dobro, javnemu mnenju laskavo stran značaja. Vse drugo je spretno prikril, celó samemu sebi; imel je sploh najboljše mnenje o samem sebi.

Ko je ta večer naenkrat doznal, da ga je sladkost novega vina izvabila ob zgodnji uri preko običajne mere in se je zaradi lahke vinjenosti že v drugič spustil v smeh, ki ga sam sebi nikakor ni mogel dopustiti, ako je hotel, da ne trpi njegov ugled, je sklenil, da odide, kljub lepi družini in njenemu očividnemu začudenju in malone zameri. Bal se je, da bi ga vino ne premotilo in ne pokazalo družbi tiste strani njegovega značaja, ki ni lepa. Bojazen pred tem je bila tako velika, da ga niso mogle zadržati niti prošnje tovarišev, niti mik, ostati v družbi, ki mu je živo prigovarjal iz notranjosti in hotel omamiti njegovo voljo.

Šel je in zavil iz ozke stranske ulice krog starinske hiše na vogalu in stopil na pločnik gosposke ulice. Glava je bila težka, misli so neumorno blodile vsekrižem in spremljale njegov korak.

Naenkrat je obstal pred hotelom pri «Treh labudih». Po cesti je privozil razkošen avto in obrnil dvoje svetlih luči proti hotelu. Križaj je pogledal iz omotice pijanih misli in mislil, da bo zavozil skozi širok portal na hotelsko dvorišče. Avtomobil je obstal pred hotelom na cesti, zavora je zaškrtala, pot je bila prosta.

V tistem hipu, ko je hotel Križaj stopiti mimo, je stopila iz avtomobila mlada, kakih devetnajst let stara dama in mu pokimala v pozdrav. Pri tem se je nasmehnila, kakor da sta stara znanca.

V rokah je imela cvetice; vse polno najlepših krizantem. Še nikoli niso napravile na Križaja cvetice tako velikega vtisa kakor ta hip. Zdelo se mu je, da so se nežna mladost te ženske, svila, v katero je bila oblečena, in te cvetice tako vjemali, kakor nič drugega na svetu.

Njen nenadni pozdrav in vtis celotne postave sta ga trenutno zmedli. Stal je na mestu. Dama je opazila to zadrego, ozrla se je še enkrat in se nasmehnila. Nato je izginila.

Križaj je stopil dalje. Navidezno se je delal brezbriznega za to srečanje. V dnu duše pa ga je prevzelo čuvstvo ugodja, ko je pomislil nanjo. Ozrl se je, ali ga je kdo videl ali ne. Če bi ga bil videl, bi se mu zdelo, da je njegova suknja pomazana.

To žensko je srečal že prejšnji dan. V dopoldanskem času, ko je šel po ulici in se mu je prikazala naproti. Tudi tedaj ga je pozdravila z nasmehom.

Spominjal se je njenega srečanja pred enim mesecem. Na izprehodu mu je prišla naproti in mu je z istim trepetom na ustnicah, ki ga je on tolmačil za smeh, pokimala v pozdrav.

Mislil je daleč nazaj, odkril časovno velik prostor, v katerem je ni srečal nikoli. Približno pred letom je bilo, ko se ji je prvič začudil in si vtisnil njen obraz v spomin.

Njen obraz ni več svež. Drobne gubice so ga narezale okrog oči, trudnost počiva na njenih potezah. Vendar to ni moglo izbrisati premočnih sledov njene mladostne lepote.

Križaj je zavil trikrat iz ulice v ulico; če bi nagonsko ne našel poti domov, bi ne vedel, kod hodi. Razmislil je vsako mrvico posameznih dejstev. Ko je razmislil eno, jo je položil na stran in načel drugo. Tako je uredil misel za mislijo in jih spravil v določen red. Ko je prišel do konca in se v mislih razgledal, je opazil, da je neko neskladje v njih. To ga je bolelo.

Stopil je v svojo skrbno urejeno sobo, ki je bolj spominjala na muzej, kot na človeško bivališče.

Raz steno je gledal obraz davnaj pozabljenega filozofa s sivo brado, ki je stlačil življenje v poglavja svojih urejenih misli. V črnem okviru je bil mračen, kakor da se je pravkar zavedel, da ni za drugega kot za okrasje sob v njegove teze zaverovanih samcev.

Križaj je slekel jopič in ga položil na stol. Popito vino mu je spodneslo noge, srečanje ga je razburilo, misli so ga razkosale. Hotel se je zbrati.

Ob pogledu na filozofa se je spomnil njegove knjige. Segel je v predal in izvlekel v usnje vezan zvezek s pozlačenim hrbtom. Kadar je bila njegova duša v dvomu, je vprašal knjigo za svet.

Ni imel ljubice ne otrok ne žene, zato je imel knjigo za prijatelje. Besede davnaj umrlih ljudi so ga tešile. Ni bil pristaš revolucije, hotel je mir, ni ljubil graje, laskala mu je hvala. Njegovo mišljenje je bila neverjetna pisana zmes starih pedagogov. Ustvaril si je do pičice določen nazor o življenju; zanj je imel natančno odmerjen prostor, niti slutnja sence ni smela viseti čez rob. V to spono je tlačil sebe in soljudi. Njegovo prepričanje ni trpelo ugovora. Ni bil veren, a je bil v nekaterih, javno moralo zadevajočih vprašanjih, strožji kot katerikoli vernik; bil je ovaduh vsega zla. Ženske je imel za izvor mnogoterega hudega, vendar jih je v neki razdalji kot matere čislal in kot vzgojiteljice oboževal. Z njimi ni imel stikov nikoli, razen nekega spomina iz mladosti, ki ga je trdovratno podil od sebe.

Ta večer svojih misli ni mogel spraviti v sklad. Kakor pismo, ki ga raztrgaš, in zbiraš njegove koščke. Trikrat je premislil vse, in ko je trikrat prišel do konca, se mu je zdelo, da v zavesah okna trepetala plašč mlade dame, ki jo je pravkar srečal, in bo vsak hip stopila izza njih.

Ujezil se je sam nad seboj. Dvignil se je s stola in pustil knjigo na mizi. Stopil je po sobi. Trikrat jo je prehodil, na koncu zadnje stopinje je položil prst na čelo:

«Nekaj bi bil moral storiti.»

Tedaj se je obrnil in zastrmel v filozofa, ki je visel v okviru. Ta se je nenadoma zganil in pokimal iz temnega okvira z glavo.

Križaja ni prevzelo začudenje radi tega. Zdelo se mu je čisto enostavno, da mu filozof pritrjuje, brez ozira na to, da je slika mrtva snov, le medel odsev živega človeka.

Stopil je do zrcala in se pogledal vanj, kakor da izprašuje svojih štirideset let, ki so bile zapisane na vsaki njegovi potezi in je sklenil v sebi:

«Nekaj moram storiti.»

Tudi te besede je govoril iz filozofovih ust, zakaj pritrdil mu je tudi zdaj, dasi ni gledal vanj.

Počasi je vstala iz vina in iz toplote, ki je polnila sobo, druga misel. Pogladi si je lice in brado in pred njim je stalo telo mlade ženske tako razločno, da se je prestrašil. Ni bil spomin iz mladosti, nekaj drugega je bilo. Občutek ugodja. Objel je njegov pogled in njegovo osrčje ...

Obrnil se je in gledal filozofa, kakor da išče v njegovem mrkem obrazu pomoči. Filozofove oči so bile ostre, težke; njegova glava se je zganila, kakor da se ne nahaja v okvirju, ampak gleda skozi temno okence v zidu in govori:

«Križaj, kakšne so tvoje misli!»

Križaj se je zdrznil. Bilo mu je težko. In da bi se opravičil za vse skupaj, je jecljal:

«Bil sem učitelj v zakotni vasi, imel sem za učenko majhno deklico, ki ji je bilo ime Terezija. Njen oče, pijanec in čevljar, je ni pretepal, ker je ni imel pri sebi. Služila je za pestunjo pri grdih ljudeh in se je naučila v teoriji stvari, ki jih ne morem ponavljati. Ljudje so se bali, da jim ne bi pohujšala otrok, in so pse ščuvali nanjo. Kamenjali so jo in zahtevali, naj ne hodi v šolo.»

«Poklical sem jo k sebi,» se je izpovedoval Križaj dalje, «da bi jo spovedal. Ali težkó je, ko spovednik spovedanca pohujša in ga vpelje v tajnost greha. Ni mi šla beseda iz ust; ona se mi je odkrito in lepo smejala. Radi nekaterih dobrih lastnosti bi jo bil lahko stavil vsem za vzgled; nisem je smel ...

Šla je iz vasi in jaz tudi. Nič več nisem slišal o nji. Pred letom sem jo zopet srečal. Stopicala je v kolodvorski čakalnici gori in doli in čakala na vlak. Mlada, razkošno oblečena dama! Neprestano me je srečavala, njen pogled se ni ločil od mene. Nisem je več poznal. V teku par let je bil že v neznani dalji ta obraz. Končno se je nasmehnila in stopila do mene: «Ali me ne poznate več?» — «Ne,» sem dejal in jo gledal ves začuden. — «Rezi sem, vaša učenka.» — Tedaj sem jo spoznal: «Vi ste? Taka dama?» — «Kako je z vami?» me je vprašala? — «Tako, tako...» sem dejal. «In vi, ali ste poročeni?» — Gledal sem v bajko: Kako je prišlo raztrgano dekletce, ki je lebdelo v mojem spominu, do te obleke?

Rozi je zardela; za hip je spreletela zadrega njen obraz. Poslovila se je v smehu in mi odgovorila mimogrede: «Kakor se vzame... Zbogom, gospod učitelj!» Pristopila je k debelemu gospodu, ki je vstopil v istem hipu in jo je iskal z očmi...

V meni se je mešalo neznano čuvstvo. Delo mi je dobro, da sem videl Rezi, na katero so ščuvali pse, v svili, v ušesih mi je šumel stavek: «Kakor se vzame.» In ker danes vem, kaj je in kako je, da je — oprostite besedi — poberinka, kakor pravijo temu pri nas — mi je težkó ...»

Križaj je molčal. Filozof je molčal, kakor da sodbe o tem primeru še ni v njegovem miselnem sestavu in se morajo njegovi možgani še baviti z njo.

Križaj je čakal. Mešano čuvstvo do njegove bivše učenke se ni javljalo v njem samo pred letom dni, ampak tudi ta dan in kadarkoli jo je srečal. Mučila ga je misel, ali ga pozdravlja iz ljubezni, ali iz nekega ponosa: ,Vidiš, učitelj, svojo raztrgano Rezi, danes je v svili, tvoja suknja je pa še vedno ogóljena!'

Ob tej njegovi misli je spregovoril filozof in ni zganil z glavo: «Križaj, ali nisi, kakor da si oče tega otroka?»

Križaja je nemilo zadelo. Bil je njen vzgojitelj in si je sam očital njeno pot navzdol. Oglašal se je tudi goli človek v njem in preglašal moralista. Od nekje je vstalo socialno čuvstvo, ali filozof je ugasnil njegovo misel; pogledal ga je grdo, kot da je umoril otroka in zadavil mater.

Učitelj Križaj je visel v dušnih škripcih. «Res je,» je odgovoril filozofu. «Ali kako naj se vtikam v življenje svojega bližnjega?»

«Ali ve, kaj dela? Ali ve, kaj to pomeni?»

Filozof ni miroval; Križaj je prekrižal roke na hrbtu in šel dvakrat po sobi. Zopet se je ujezil. Človeški duh ni ustvarjen samo iz možganskih snovi starih filozofov, včasih proniknejo iz njega misli, kakor pomladno cvetje.

«Vsakdo ve, kaj dela. Vsakdo dela po svojem preudarku, vsakdo polaga sebi račun.»

«Treba bi ji bilo pokazati pot,» je silil filozof. «Reči ji, da so še drugi poklici.»

«Težko mi je, žaliti človeka. Kaj mi je storila?»

«Kaj bo z njeno starostjo?»

Ob tem zvitem vprašanju se je Križajeva misel ustavila. Moralna briga je bila spretno zavita v socialno skrb in Križaj je šel, kakor za spretno nastavljeno vabo za njo. S to vabo je zlezal ves v filozofovo misel in se je preklel, da jo je trikrat srečal in je nikoli ni nagovoril.

«Čemu nisi tega storil?» ga je vprašal filozof, da poglobi njegovo kesanje.

«Ker o tem resno niti razmišljal nisem.»

Zdaj je videl posledico; z grozo je presodil položaj in naslikal njeno bodočnost; zona ga je spreletela pred prepadom, ki je v duhu zijal pred njo.

«Pri prvi priliki,» je dejal in odbijal druge misli, ki so predle okrog njegove glave. «Počasi, nalahko; tako, da ne bom žalil...»

«Tepec!» je godrnjal obraz v okviru. «Izruj gnilo korenino, nadomesti jo z živo mladiko!»

Učitelja Križaja je začela boleti glava. Njegovi živci so bili do skrajnosti napeti. Prižgal je cigaro in v oblakih dima skušal odgnati misel in besede filozofa, ki ga je s pogledom pasel v najtanjši kotic notranjosti. Hotel se je poglobiti v knjigo.

Ni se mogel. Bil je izmučen. Nепrestano se mu je zdelo, da šumi svilena obleka za zastorom... Dvignil se je nenadoma, popadel klobuk in odšel z doma; vrata je zaklenil za seboj.

(Konec prihodnjič.)

Tone Seliškar: Moj duh

Moja soba ima štiri stene in eno okno in vse se razmika v
 sproščenost,
 v brezmejnost, v svetovje našega planeta,
 ki drevi mimo sosednjih svetov ko čarodejnost sama
 s svojimi mesti velikani, z nebotičniki stoterih nadstropij,
 z orjaškimi dimniki,
 ki mečejo plamen iz sebe ko zvezdnato perjanico v noč.

Moj jaz gre na vse štiri strani sveta
 in se razmika navzgor in navzdol v neizmernost,
 išče ko plaha ptica pristana zelenih otokov,
 gradi v visočino stebre hrepenečih koprnenj,
 razdira in tepta babilonske stolpe, raziskuje vsemirja in solnca,
 temoto srca in svetlobo neba —
 in ne pozna mej,
 ne Alp, ne Pirenejev. Le veličino in strahoto Evrope in Azije ter
 ostalih celin.

Moj duh sedi na Mount Ewerestu in se ljubimka v žarenju
 indijskih zvezd in
 neizmernost
 ga vodi po viharnih vodah oceanov,
 zanaša ga k Eskimom
 in v japonskih predilnicah trepeče z nežnimi dekleti v pesteh,
 ki podijo plavžarje v Pittsburgu k revoltam osvet —
 išče rudarje, razstreljene v razklanih žrelih zemlje
 in ves svet je moj,
 je planet v meni, neugnan, žareč ko razbeljeno srce,
 ki ljubi življenje in solnce in grize smrt.

France Bevk: Poberinka Rezi

(Nadaljevanje in konec.)

2.

V skrajnem kotu obedne dvorane hotela «Pri treh labudih» je sedela Rezi in v brezdelju drobila kruh med prsti. Za njo je stal velik zelen oleander. V njegovem okviru je bila videti kakor prikazen iz bajke. — Križaj je vstopil skozi vrata in obstal za hip. Pogledal je po prostoru in zamižal, kakor da mu blešči od belih prtov, in jo je zagledal v kotu. Najraje bi se bil obrnil in odšel. Rezi ga je uzrla in se mu s priklonom glave

nasmehnila. Bilo je prepozno. Moral je dalje, osmešiti se ni maral, zakaj mislil je, da ve Rezi za vzrok njegovega prihoda.

Z opotekajočimi koraki je stopil po dolgi pisani preprogi, ki je bila razgrnjena po sredi dvorane, naravnost do mize, pri kateri je sedela Rezi. Soba se mu je zdela ta večer neznano daljša kot drugokrat. Ko je stal pred mizo, se je spomnil, da je napravil neumnost. Toliko miz je praznih, a on je priromal v ta kot.

Po kaj je prišel?

To vprašanje ga je uravnovesilo. Poklonil se je in zamrmral pozdrav, ki ga Rezi ni razumela. Nasmehnila se je in ga pozdravila:

«Dober večer!»

Nato mu je ponudila drobno belo roko, ki jo je Križaj prijel za konec prstov. Videl je vrsto blestečih prstanov. Ob dotiku ženske, ki jo je mogoče kupiti, je občutil neugodje. Kakor nit tanek curek mrzle vode mu je tekel skozi hrbtenico. Vonj po omamnih dišavah je planil vanj.

Bil je v zadregi. Klobuk se mu je povetil v roki in ni vedel, kaj naj stori. Rezi ga je vprašala: «Ali zahajate sem?»

«Ne... To se pravi, če nanese prilika...»

«Če nimate družbe, sedite! Sama sem.»

Odložil je klobuk in svršnik in sedel. Sprva je del komolce na mizo, nato se je naslonil in vrtel s sklenjenimi rokami palec okrog palca.

Natakar se je priklonil pred njim. Naročil je steklenico vina. Rezi ga je gledala z mirnim, skoraj ljubečim pogledom, kot gleda odrasla hči očeta, ki ga že dolgo ni videla.

Križaj ni vedel, kaj naj stori. Bil je prepričan v dno duše, da mora karati. Svojo hčer? Svojo sestro? Kaj mu je ona?

Po par suhih, brezpomembnih stavkih sta si napila.

«Kolikokrat sem mislila na vas. Vi edini ste mi bili pravični in dobri...»

V njenih očeh in besedah je bila iskrenost in toplina. Ta hvala je Križaju dobro dela. Levico mu je bila položila na kosmato žilasto roko in ga gledala globoko v oči... On pa ni vedel, odkod prihaja neznan tok v njegovo telo, ali iz oči ali iz njene roke.

Pil je in mislil. Nato je dejal: «Po svoji moči in razsodnosti sem storil, kar sem storil.» In že mu je zaigralo srce, ko je pomislil, da je tu mesto, kamor lahko naveže svoje besede, radi katerih je prišel. Ni jih navezal. Prelep trenutek se mu je zdel. Dejal je raje: «Vendar — poredna ste bila — gospodična Rezi.»

«Ne več Rezi, Cvetka se imenujem.»

«Cvetka?» se je zavzel Križaj, kakor da je kaj tako čudnega na tem imenu. «Z življenjem se je spremenilo tudi ime.»

Rezi ga je pogledala, sled otožnosti je bežal preko lica. Nato se je zasmejala.

«Svet hoče tako... dal mi je ime in moja last je postalo.»

«Tako?...» je gledal Križaj vanjo in škoda se mu je zdelo besede, ki jo je nameraval izreči. Dvoje misli se je bralo v njem.

«Cvetka!» je dejal čez nekaj časa, ko je izvojeval boj v sebi. «Cvetka!» je ponovil. Nato se je razhudil, kakor da je to ime vzrok, da ne more izreči, kar namerava. «Cvetka, kakšno ime pa je to! Meni ne gre!»

«Pa mi recite Rezi!» je dejala deklica smeje.

«Torej, Rezi... Ne prihajam tu sem, kot sem pravkar dejal. Nocoj sem prišel radi vas...»

«Me veseli,» je dejala Rezi. «Nocoj sem osamljena, želela sem si družine. Srce potrebuje opore...»

Iz Rezi je govorila duša; Križaj je gledal obraz filozofa in njegovo knjigo pred seboj, ni mogel nazaj, ne se umakniti.

«Hotel sem vam nekaj reči...»

«Prosim.»

«Oprostite, občutek imam, da ste mi hči. Dolžnost mi narekuje... Hotel sem vas vprašati... ali mislite na starost.»

Izmaknil je bil besedo, ki je hotela iti ravno pot in je našel ovinek. Natakarkar je prišel, pometel z ruto krušne drobtinice raz mizo in prestavil kozarce. Križaj se je plašno ozrl; nikogar ni bilo v bližini.

Rezi je gledala v svojega bivšega učitelja. V kotih ust je še gorel smeh in pojemal od trenutka do trenutka.

Križaj je opazil ugašanje smeha in je nadaljeval, kakor da hoče prepričati nespornost. «Hočem reči, ako štedite, ako nalagate v banko...»

Izgovoril je in nagnil kozarec. Nato dve minuti ni pogledal Rezi v obraz. Z roko je gladil rob prta.

Rezi je pobledela. Težko in mrzlo ji je padlo čez čelo. Kakor da je silna skrb spala v nji in jo je ta hip nekdo prebudil. Par hipov je gledala učitelja, nato se je premagala. Skomizgnila je z ramami: «Čemu? Čemu bi nalagala?»

«Čemu?» je skoraj vzkliknil Križaj. «Ali se ne boste postarala? Kaj bo tedaj? Vojakom boste morala služiti za par novcev,» je hotel reči, a ni izgovoril. «Jetična boste umrla.»

Drug drugemu nasproti sta sedela človeka, ki sta bila drug drugemu dobra in iskrena, le življenje sta pojmovala vsak drugače.

Rezi je imela solzo v očeh. Stežka je zadušila v sebi sunek, ki ga je občutila ob zadnjih besedah. Dvignila se je in dejala s potišanim, skoraj docela mirnim glasom:

«Tu ne moreva govoriti. Če hočete, pojdiva v sobo!»

Križaj se je zavzel. Njena beseda ni bila norčevanje. Njegovi nazori so zanihali kot pohištvo ob potresu.

«V sobo?»

«Nocoj bom sama,» je dejala Rezi in iztegnila roko iz kratkih rokavov, da se je pokazala njena polt. Ko je videla učiteljev pogled, je omilila vtis z besedami: «Ne bojte se zame!»

Križaj ji je sledil.

*

Ko sta stopila v rdeče prebarvano, toplo sobo, je Rezi vrgla na rob postelje plašč in klobuk in sedla na divan. Nato je pogledala za vrati stoječega učitelja, ki ni vedel, kam naj se dene, in mu pomignila.

«Prisedite!»

Ubogal je in sedel na konec divana. Klobuka ni vedel kam položiti, zato ga je del na tla.

Rezi se je nagnila in legla na vzglavje, eno nogo je položila po robu rdeče ploskve in se je ž njo skoraj dotikala Križaja. Roke je imela pod glavo in težko je soplja. Njena lahka rdečica, njen tihi, lahkomišeln smeh, ki se je podal njenim ustnicam, vse je izginilo. Gledala je nekam daleč, kakor da je nenadoma ušla njena duša in ta hip strmi za njo.

Mračen, kot njegov filozof na steni, jo je opazoval učitelj. Ne njene duše, njeno telo je videl. Odpor do nje se je dvignil v njem in se pomešal z občutkom, ki si ga ni znal razložiti.

Šele čez dolgo ga je pogledala Rezi. Čakala je, da bo svoj prejšnji pogovor iz gostilniške sobe nadaljeval in ker ni odprl ust, je dejala ona:

«Prav je, da ste me opomnili... Nikoli nisem mislila na to. Ženske moje vrste ne smejo misliti...»

Križaju je igralo srce. Besede, ki jih je slišal, so se mu zdele lahkotne. In ni pomislil, da je iz lahkomišelnega smeha te ženske v to spoznanje tri mesece hoda po črepinjah in trnju, a je vse to v nekaj minutah prehodila.

«Ali ste prepričani, da je zavrženo moje življenje?» je jeknilo iz ženske, kakor iz bolnega živca.

Križaj je oživel. Sklenil je roke med kolenom in pričel govoriti v trepetanju sprva tišje, nato vedno glasneje:

«Prekleta je! Verujte, da je prekleta. In če imate vsega zadosti, ali smete pisati očetu o svoji sreči? Ali mu smete poslati podporo od svojega denarja? Vsako vaško dekle pride o praznikih domov; ali se vi upate prestopiti mejo rodne vasi?»

«Ni mi za to...» je dejala Rezi, ki se ji razlogi, ki jih je Križaj našteval, niso zdeli zadosti globoki.

«Vaša lepota je že načeta,» je vrtal Križaj vanjo. «Danes imate devetnajst let? Kaj bo čez dvajset let?» je vprašal s tako visokim glasom, da višje ni mogel, in je umolknil; le s pogledom je silil še višje.

«Dalje!» ga je bodrila Rezi.

Križaj ni vedel, ali leži na njenih ustnicah cinizem, ali se norčuje iz njega. Njegova beseda je zatrepetala v negotovosti in kakor da jo vleče iz blata, je dopolnjeval:

«Kaj bo? — Hotel sem reči — ali imate prihrankov, ali mislite na bodočnost?...»

Njegova prejšnja vznesenost je končala v grdi prozi, da je bil razjarjen nanjo in nase. Molčal je. Molčala je tudi Rezi. Po ulici je drdral avto, da se je lahko stresala soba...

Čez par vzdušnih trenutkov se je nagnil Križaj do dekleta.

«Ali ste huda?»

«Ne, nisem huda. Hvaležna sem... Hvala!...» In čez nekaj časa: «Ali poznate moje življenje?»

Mož s trdimi nazori in domišljavim poznanjem življenja se je zamajal kot strašilo v vetru.

«Ne vem...»

«Spoznali ga ne boste. Vi ne veste, kaj se pravi, biti opljuvan neštetokrat. Nato vržen na cesto in posiljen od pijanca. Jaz vem... Vi ne veste, da so v enih in istih razmerah vsi ljudje enaki. Delati stvari, ki bi jih človek ne delal nikoli, če bi... Čujte; samo eno besedo...»

«Gospodična!» se je prebudilo v Križaju usmiljenje. «Le radi vaše sreče sem govoril, ker sem vas poznal... Nisem vas hotel žaliti.»

«Nisem užaljena,» je kazala solzo na trepalnicah. «Ampak povejte mi, kaj naj storim?»

Križaj je zatrepetal v ginjenosti. Duša mu je zaigrala od veselja nad uspehom. Njegovo hipno usmiljenje se je za korak umaknilo.

«V službo pojdite!»

«Kam? Kaj pa znam? Kdo me je naučil? V šoli me niste učili za življenje.»

«Omožite se!» se je Križaj kopal iz očitanja.

Rezi je uprla vanj ostre oči, ki so se svetile, kot da so od rose.

«Ali ste vi oženjeni, gospod učitelj?»

Bil je drugi udarec; zadel ga je za tilnik, da bi se bil kmalu onesvestil.

«Ne,» mu je lepilo v grlu.

«Ne?» se je zdajci zasmejala Rezi. «Ne?» Bolestna ironija si je dala duška v svojem zmagoslavju. Njeni boki so plesali v smehu, nedrija so valovila. Naenkrat je utihnila in zatrla smeh, kot bi s pestjo pritisnila nanj. Vozel v prsih je bil zavezan in se ni dal več razvozlati.

Ozrla se je po svojem učitelju.

«Hvala! Vrnili ste mi možnost, da lahko mislim. Tega nisem znala več. Zdaj lahko greste...»

Ni šel. Dvignil se je in gledal nepremično nanjo. Slutnja zlà mu je štrbunknila v dušo in razdivjala notranjost. Podzavestni del človeškega čuvstva je nergal v njem: «Čemu si stopil v tuje življenje in ga ponesnažil?»

Cvetka se je dvignila, stopila do zrcala, da je bil viden njen obraz, in je ponovila trdo: «Prosim, pojdite!»

V Križaju se je preobračalo kakor voda čez mlinsko kolo in pršilo. Udarec za tilnik ga je omamljal še vedno. Spomnil se je na samotne večere, ko si je zaželel žene več nego enkrat. Spomnil se je na solnčne dni, ko je blagroval sebe, da je sam, in ni treba nositi žene in otroka na svojih plečih. To sta bila dva različna človeka v njem, vendar ena in ista v svojem dnú. Prvi je bil človek poželenja, ki je iz mesa gorel za ženskim telesom, samó za telesom. Drugi je bil človek uživanja, ki je gorel po samoljubnem uživanju in je vedel, da bi bilo tisto, kar bi moral dati ženi in otrokom, njemu prikrajšano. Zdaj je vstal izpod skorje tretji človek, ki je imel nejasne, meglene obrise in se je razločeval od ostalih dveh. Bil je človek, ki si je narahlo očital in spoznal v ženi smoter, v svojem dejanju pa socialni greh, ki mu ga je vlačuga vrgla v obraz in je obvisel kot madež na njegovem licu.

Kakor zasačen grešnik je zatajil sebe in svojo preteklost. Zajeljal je kakor dete in bledel:

«Rezi... gospodična... poročite se! Prosim vas, poročite se!»

Ona ga je gledala, kakor da ga ne razume. Res ga ni razumela; bil je bled in nezmožen, da bi govoril jasno in pametno.

Ponovil je besede še enkrat, ko ni videl nič drugega, kot strmeč obraz in pristavil:

«Jaz vas prosim za roko...»

Par trenutkov molka se je vleklo v peklensko muko. Nato se je odtrgala Rezi od zrcala in rastla po sobi proti Križaju; čim bliže je prihajala, ogromnejša se mu je zdela. Usmiljenje se je menjavalo s pomilovanjem v njenih očeh. Slednjič je položila roko na njegovo ramo in dejala mirno, za spoznanje trepetajoče:

«Če bi mi rekel kdorkoli isto besedo, bi jo morda sprejela. Od vas ne... Vi ste mi oče. Oprostite!»

„In čemu od mene ne?“ je vprašalo v Križaju. Pričelo se je prebujati v njem, zavedel se je že napol, kaj je dejal. Omahoval je sam v sebi. Zato ni dejal niti besede.

Deklica se je počasi odmaknila od njega. In ko je bila v razdalji treh korakov, se je spremenil njen obraz, dahnil je komaj slišno:

«Pojdite!»

Odšel je omahujočih korakov. Ko je prišel na hodnik, je slišal, da je nekaj padlo na tla. Kakor da je padlo človeško telo. Postal je in pomislil, kaj naj stori. Ni se vrnil...

3.

Ulica je bila prazna, kakor da je izumrla. Za njenim ovinkom so bili slišni koraki, ki so izginjali v daljavi. Mrzel veter je pihal v obraz...

Križaj se je napotil domov; naglo, kolikor je bilo mogoče. Vendar se noge niso premikale, neznana teža, kakor da mu je kdo napolnil široke hlačnice s kamenjem, ga je zadrževala. Ta teža je bila le v njegovi duši, ki je obtežila tudi kri in mišičevje. Otresal se je je, a je dotekala iz duševnosti vedno nova.

Neprijeten občutek ga ni zapustil. Očital si je, prepričeval se je, vse zaman. Nihal je sam v sebi, nihal je od stene do stene, čutil je zmedo možgan, pijanost je rastle.

Vsakemu: „Zakaj sem to storil?“ je sledil dolg zagovor, da je prepričal samega sebe. Na koncu vsakega zagovora se ga je polotil dvom in začel je od začetka.

„Čemu sem vtaknil svoje okorne prste v tujo dušo?“ je dejal in obstal pred tujo hišo in pogledal vrata. Spoznal je, da niso prava in je odšel dalje.

„Kadar človek pade v blato, se omaže in ni pomoči nič več,“ je modroval. „Ponudil sem ji pošteno življenje, ni ga sprejela,“ je domodroval. „Jaz nisem kriv. Jaz sem Poncij Pilat in si umijem prste!“

Naenkrat je obstal. Zdelo se mu je, da je znova čutil padec človeškega telesa na tla. Bilo mu je žal, da se ni vrnil. Bilo je prepozno...

Ko je stopil v temno vežo, ga je bilo strah. Skušal je odvrniti svoje misli in tipal je po temi. Dobil je stopnice in štel stopinje, da bi se ubramil groze, ki ga je davila: «Ena, dve...» Dokler ni bil na vrhu.

Odprl je vrata v sobo in jih znova zaklenil za seboj.

Okno je bilo odprto, skozenj je vel hlad. S ceste je sijala medla luč in slikala velik trepetajoč pravokotnik na steno.

Ni zaprl okna. Hlad mu je del dobro. Ni užgal luči, zakaj senc se je bal, v mraku noči jih ni videl. Zleknil se je v naslanjač in se stisnil tesno v suknjo; ne radi mraza, radi neugodja, ki ga je čutil po telesu.

Jedva je pričel razpredati prvo misel, ko se je zdrznil. Zaslišal je ženski glas, ki je bil, kakor da je prihajal izpod odeje.

«Zaprte okno, meni je mraz!»

Križaj je bil tiho, še ganiti se ni upal. Ni vedel, ali sanja, ali živi. ‚Morda se motim!‘ je dahnilo skozi njegove možgane in je čakal. Trepetal je v bojazni, da se ne moti.

Ni se motil. Zaslišal je glas v drugič. Prihajal je iz kota, kjer je stala njegova postelja.

«Zaprte okno!»

Pogledal je v kot. Postelja se je nejasno belila iz njega. Zdelo se mu je, da vidi beli trikot odeje, ki je odgrnjena kot slednji večer, žive duše ni videl. Tajen glas ga je prevzel, da je stopil proti oknu in ga zaprl. Nato ga je pričelo tresti. Bilo je neznano, ki je prihajalo iz ženske besede in ga navdajalo s strahom.

Prižgal je luč! Svetloba je planila po stenah in ž njo ogromna senca, ki se je je ustrašil. Bila je njegova senca. Nato je obrnil pogled na posteljo, zdelo se mu je, da leži pod odejo po dolgem bitje, ki je zakrito čez glavo.

Opazil je, da se odražajo pod odejo oblike telesa in da besede niso govor nevidnega duha; minilo ga je pol groze. Stopil je do postelje, postal za hip, nato je prijel za odejo in jo odgrnil.

Pod odejo je zagledal žensko telo, tako golo, kakor da se je pravkar rodilo, ali da je planilo iz njegovih misli takrat, ko ga je trapila želja po ženski. Videl je, kako se trese od mraza. Spustil je odejo iz rok in jo zagrnil; le glava, ki je bila obrnjena v blazine, je gledala izpod zagrinjala.

Ženska se je ozrla in pokazala obraz. Bila je Rezi. Njen obraz je bil bled in izmučen, njene oči so bile vdane; vse mokre od solz.

Kakor da je nikoli ni spoznal, je pomislil Križaj: «Kje sem to žensko videl?» In ko se je spomnil, ni mogel verjeti, da je ona. In kljub temu se mu ni niti za hip zdelo čudno, da jo je našel na svoji postelji, ker ni utegnil misliti na to.

Njen obraz se je vtisnil vanj. Iz njenih mokrih oči se je vtisnilo usmiljenje v njegovo srce. Počasi se je nagnil do nje in jo je vprašal kolikor mogoče nežno: «Kaj vam je?»

In ona mu je odgovorila in zganila z udi:

«Mraz mi je.»

Nato je Križaj pomislil.

«Ali naj zakurim v peči?» je vprašal.

«Ne,» je dejala. «Ogenj me ne ogreje. Človek bi me ogrel. Človekovo telo in njegova ljubezen bi me ogrela.»

In kakor da je videla njegov pogled, je naenkrat zakrilila z rokami, kakor da se bori proti nečemu neznanemu, ali kakor da pada v prepad, in vzkriknila napol v groznici:

«Joj, ne, ne! Ne s človeškim telesom kakor vi mislite! Koliko človeških teles, in niti eno me ni moglo ogreti. Bila sem mrzla. Kolikokrat sem se smejala, a samo z ustnicami, ne s srcem. Poslušala sem lepe besede, z ušesom, ne z dušo. Gledala sem lepa lica in lepe oči z zenico in ne s čuvstvom. Med menoj in med vnanjim svetom je stala stena, skozi katero ni prodirala toplota. Včasih se mi je stožilo po nagljih, a niso vzcveteli. Mislite, da sem varala jaz druge ljudi; ne, zakaj oni niso zahtevali več nego to. Za nekaj bankovcev bleska in slasti. Za minuto radosti in uživanja, za kapljico našminkanega življenja. Varala sem samo sebe. Mesto življenja sem jemala denar...»

Rezi je grabila za blazine. Križaj je pozabil nase. Sedel je na rob postelje, nato je naslonil obe roki poleg njenega telesa. Samo enkrat mu je pogled skrivoma ušel na steno. Filozofa ni bilo več v okviru, zdelo se mu je, da se je umaknil v praznino in pustil črno ozadje za seboj. Nato se je Križaj zagledal v globoko spremenjeni obraz. Neznano usmiljenje se ga je polastilo vsega in ga gnalo z bičem pred seboj.

Deklica je nadaljevala z neizpremenjenim glasom in z ne-usahljivim trepetom po telesu:

«Enkrat se je zgodilo, samo enkrat, da sem občutila tako živo, da sem odklonila plačilo. Pa v mladeniču ni bilo življenja, ampak žival, celo pijan je bil. Še takrat sem bila varana...»

In kakor da je beseda zahlipala v joku, je za hip prenehala.

«To je joj, prejoj, da se jaz tega nisem zavedala. Živela sem. Ne vem, komu. Ali tako, kot poganja seme, ki ga vržete v blato. Ali ve, čemu raste, in kako naj raste? Nisem bila srečna niti nesrečna. Kaj bo z mano, še razmišljala nisem...»

«Nato ste prišli vi in ste me prebudili,» se je dvignila na postelji in zopet padla nazaj na blazino. «Stena, ki ste jo prebili, je bila tanka, nazaj zgraditi se ne dá; cvetice, ki je vzrastla na vlažnih tleh, ni mogoče presaditi v pesek. Joj, vidite, in jaz se trgam s koreninami, kaj bo z menoj!»

Na te besede je kriknila. Zakopala je obraz v roke in njeno telo se je pretreslo v krčevitem joku.

Križaj se ni ubranil solz, ki so se nabrale v kotu oči in zlezle na lica. Počasi se je dvignila njegova roka in pričela božati belo polt na vratu, kjer se je bila v tugi razgalila.

To božanje je Rezi pomirilo. Telo je ustavilo krčevite tresljaje. Počasi je povzela besedo znova in dejala:

«Vi ste mi ponudili zakon. Bila je nova beseda zame. Bila je nova tudi za vas, in ni prišla iz duše, ampak iz možganov. Ne radi večnosti, ampak radi hipa . . . Ali mi zamerite?»

Križaj je povsili glavo pred samim seboj.

«V dnu pepela je zagorel ogenj. Nikamor ne morem. Zdaj vidim, da sem nesrečna in ne želim drugega, le enkrat bi se rada ogrela ob človeškem telesu, ne radi telesa, ampak radi duše, da bi čutilo moje srce bitje drugega srca, morda bi se pomirilo . . .»

Nato Križaj ni slišal ničesar več, razen pritajene sape te ženske, ki je jokala s suhimi očmi bolne duše. Vzdrgetalo je v njem, da se je s strahoto zavedal, da je ničvrednež. Možganski človek se je spričo te prikazni stopil v nič, predsodki so izginili, kakor izgine sramežljivost ženske, ki se vije v porodnih bolečinah.

Slekel je jopič, da leže k nji in se je že uprl z enim komolcem na posteljo, ko se je čudno zableščalo pred njim. Stena njegove sobe, ki je držala na ulico, se je odmaknila, da je bilo videti naravnost v blato in v medel sijaj plinaste svetiljke. Suh veter je planil v izbo, da je telo deklice še bolj vztrepetalo. Trije ljudje so prišli po ulici.

Učitelj Križaj je okamenel. Trije ljudje so bili njegovi znanci iz gostilne, katerim je ta večer ubežal in se ni vrnil, ker se je bal pijanosti in golote, katera bi se ob pozni uri prikazala izza gub odkritosti. Bili so glasni in veseli in tako veliki, da so segali do prvega nadstropja. Ko so prišli do hiše, so videli na Križajevo posteljo.

Križaj je hotel bežati, bilo je prepozno. Nekdo je pogledal vanj in se začudil v ostala dva:

«Poglejte Križaja!»

«Saj res! Križaj! Ali ni ženska v njegovi postelji?»

«Zato se mu je tako mudilo!»

«Glejte si, glejte! . . .»

Ubogi Križaj je jeknil in se oprl na roké: «Ali je ne vidite, da se trese od mraza? Ogreti sem jo hotel.»

«Seveda, ogreti!» so se smejali vsi trije.

«Ne radi telesa, radi duše, radi srca. Da bi jo rešil; saj vidite, da ječi, da je izgubljena!»

«Radi duše, kajpada!»

«Kaj si vsega ne izmisliš!»

«Take stvari uganjaš, pacek! Pa še vzgojitelj si! Nam bi pa pridigoval! . . .»

Križaj je bil premagan. Stopil je na tla in se je tresel po vsem telesu. Zdelo se mu je, da se mu udró tla pod nogami. Krohot se je oddaljil, on pa je planil k mizi in odprl predal. Iz njega je vzel revolver in gledal par hipov v cev, nato ga je nastavil na čelo in sprožil ...

«Joj, izgubljena sem!» je kriknila Rezi. V tistem hipu se je dvignila stena, luč se je razlivala po sobi.

Dim se je razkadir. Križaj je mislil, da se je srečal že na onem svetu, a ni čutil krogle, kri ni kapljala na mizo in na rokave. V glavi je občutil neznano tesnobo.

Revolver je vrgel na mizo; dvignil se je in stopil k postelji. Na postelji ni bilo več ženske. Križaj je razločno videl vdolbino v blazini in ko je položil roko nanjo, je občutil toplino od njenega telesa. Sanjal ni. Bila je resnica.

Vendar mu je bilo težko misliti na vse to. Neznana trudnost se ga je polastila. Oblečen se je vrgel na posteljo.

Nekdo je potrkal. Ko se nihče ni oglasil, je vstopila gospodinja in postala za vrati.

«Ali niste klicali?»

«Ne.»

«Morda je padel stol.»

Križaj je pomislil.

«Ali ni bilo nikogar tu?»

«Nikogar.»

«Ves čas ne.»

«Ne.»

Križaj je pomislil znova.

«Ali ni pravkar nekdo odšel?»

«Ne; bila sém ves čas v predsobi.»

«Tako?» je dejal Križaj.

«Ali ste bolni?»

Na to vprašanje je pomislil. «Ne vem,» je dejal. Nato je popravil: «Ne. Spal bom.»

Gospodinja je odšla, Križaj je zaspal in težko sanjal. Čudno, brezoblično telo je tiščalo vso noč na njegove prsi.

*

Naslednje jutro ga je gospodinja prebudila zelo pozno.

«Šolo boste zamudili,» mu je dejala.

Križaj je pomislil iz spanja. Tako čudno mu je prišlo, kakor da je dijak in so ga prebudili. Počasi je razmislil in dognal v sebi, da ni dijak, ampak učitelj in se je zadovoljno nasmehnil.

«Bolan sem,» je dejal. «Ne grem v šolo. Prinesite mi časopis!»

Ko je razgrnil tretjo stran lista, je bral med zadnjimi vestmi notico.

«S a m o m o r. — Sinoči se je v hotelu ‚Pri treh labudih‘ s strelom iz revolverja vzela življenje prostitutka Rezi Klen. Vzrok samomora je neznan.»

Križaj je spustil list na tla in naslonil glavo na blazine. Gledal je v filozofa na steni, ki je kazal kruto spodnjo čeljust, in je bil podoben njemu ...

Stano Kosovel: Sredi brezglasja

Sredi brezglasja se časih mi duša odpre,
sredi vrtincev nenadno akordi vzkupijo,
kot bi iskal me, tresljaj plast oblakov prodre,
moja notranjost posluša njih sfer melodijo,
gre za skrivnostjo, in kadar aloa vzcvetè,
misli stoletja starejše postati želijo ...

Kaj je življenja cilj? Ali trenutka radost,
ali užitki pod blažene čase večera,
ko razperuti svoj blagor nad tabo sladkost,
upokoji se na jezeru voda nemira
in med resnico in sanjami dvigne se most,
ki ž njega potnik se v druge svetove ozira?

Ali ljubav je, ki zvezde jo dihajo v nas,
ali preproga, iz verne naivnosti stkana,
ali je upanja v srečo zamaknjen obraz,
ali devojka, iz čarnih gradov odpeljana,
ali je grozi odločen osuplosti čas
kadar spoznanju približa se fata morgana?

Ali molčanja skrivnostnogloboka je moč,
ali dar govora, daljen izrazom strmenja,
ali od pira šumečega zbújena noč,
ki gre kot smrt za življenjem ob spremstvu ihtenja,
lomi veselja navidezno sklenjen obroč,
rokam in glavi deli blagoslov drevenenja? —

Sredi brezglasja se časih mi duša odpre,
sredi vrtincev nenadno akordi vzkupijo,
kot bi iskal me, tresljaj plast oblakov prodre,
moja notranjost posluša njih melanholijo,
in ko aloa misterij cvetenja zastre,
misli od trudnosti si pozabljenja želijo ...